

CAMPANIA STRATEGULUI ZOPYRION LA DUNĂREA-DE-JOS *

Primul stat adevărat¹ care a reușit efectiv² să-și impună autoritatea la Dunărea-de-jos înainte de stăpânirea romană³, fie chiar și numai pentru câteva decenii, a fost fără îndoială cel macedonean. În-

* Comunicare ținută la sesiunea științifică de la Constanța din octombrie 1970.

¹ Fac această rezervă, deoarece atât tracii regilor odrisi Sitalkes și Seuthes I (cf. Herod. IV, 80; Tuc. II, 96—97; Diod. XII, 50, 2 și vezi și considerațiile lui Vulpe, *Hist. Dobr.* p. 53—54 și ale lui Em, Condurachi în *Ist. Rom.* I. p. 172) cit și sciții regelui Ateas (cf. *Izv. ist. Rom.* I pp. 243, 351, 353, 361, 431, 463, 607, 615, 637) și-au exercitat neîndoios și ei dominația aici pentru o perioadă de timp, în cursul secolelor V și IV î.e.n., chiar dacă autoritatea primilor, care se găseau la sud de munții Haemus, a fost mai puțin efectivă (vezi Pippidi, *Ist. Dobr.* I, p. 107), iar în cazul ultimilor, care se așezaseră în Dobrogea, a fost mai puternică (vezi concluziile mele din *Die Beziehungen zwischen dem Skythenkönig Ateas und den griechischen Städten an der westlichen Schwarzmeerküste*, în „Actes du I-er Congrès international des études Balkaniques et sud-est européennes Sofia, 1970, vol. II, p. 171—176 și din *Bemerkungen zur außenpolitischen Krise der westpontischen Griechenstädte in der zweiten Hälfte des 4.Jh.v.u.Z.*, în *Die Krise der griechischen Polis* (Görlitzer Eirene-Tagung 1967), Berlin, 1970, p. 51—55. Numai că nici una din aceste formațiuni politice nu a constituit un stat în înțelesul deplin al cuvântului, chiar dacă unii cercetători sovietici vorbesc despre existența unui stat scit în timpul lui Ateas (vezi de ex. B. Grakov, *Kamenskoe gorodișce na Dnepre*, Moscova-Leningrad, 1954, p. 22—23; V. Blavatski, *Očerki voennogo dela v anticinîh gosudarstvah Severnogo Pricernomoriia*, Moscova, 1954, p. 11—12).

² După campania lui Darius la Dunărea-de-jos din 513—512 î.e.n. (vezi Bengtson, *Gr. Gesch.*, p. 136—137) regiunile respective și mai ales cetățile grecești, chiar dacă au rămas înglobate în sistemul stăpînirii persane pînă la victoria grecilor în războaiele medice (cum crede Vulpe, *Hist. Dobr.* p. 53), se puteau afla mai de grabă într-o dependență nominală, decît într-una reală (vezi Pippidi, *Ist. Dobr.* p. 163).

³ Instaurată la începutul erei noastre în două etape; la sfîrșitul domniei lui Augustus, cînd orașele vestpontice au fost incluse într-o „praefectura orae maritimae“, existentă în momentul exilului lui Ovidiu, și la începutul domniei lui Tiberius cînd a fost înființat provincia Moesia, din care va face parte și Dobrogea (cf. Pippidi, *Contr.* pp. 240; 375—6; 381—2).

tr-adevăr, din anul 339 î.e.n. când Filip al II-lea învinge în Dobrogea pe sciții lui Ateas, și pînă la moartea lui Lisimah, în anul 281 î.e.n., sau poate mai exact pînă la invazia celtică în Balcani, din anul 279 î.e.n., puterea macedoneană s-a manifestat din plin în regiunile noastre. Scurtele eclipse de autoritate care au avut loc din cînd în cînd au survenit de obicei în urma unor înfrîngerii militare răsunătoare, ca în cazul discutat aici.

La o dată și în împrejurări care formează obiectul studiului de față, guvernatorul Traciei, pe nume Zopyrion, a fost distrus împreună cu armata sa de 30 000 de soldați — după cum afirmă izvoarele — de către localnicii sciți sau geți, probabil undeva la nordul Dunării.

Cum s-a ajuns oare la această situație? După cum se știe⁴, în decurs de un an, și anume din vara lui 342 pînă în vara lui 341⁵, Filip al Macedoniei cucerește și supune teritoriile de la răsărit de râul Nestos⁶, pînă la Marea Neagră în apus și pînă la Munții Balcani în nord, la care adaugă și Dobrogea după înfrîngerea lui Ateas. Provincia proaspăt alipită este transformată într-o unitate administrativă de tip nou⁷ — probabil sub influența astrapiilor persane —: strategia Tracia, condusă de un guvernator (strateg)⁸ cu depline puteri civile și militare. Acestuia⁹ îi revenea sarcina „de a recruta contingentele de soldați, de a percepe în mod regulat contribuția de zece la sută și de a veghea în fruntea trupelor la siguranța provinciei“.

Primul strateg pe care îl cunoaștem a fost Alexandru Lynkestis¹⁰, ginerele lui Antipatros. Alexandru cel Mare l-a numit în această funcție chiar la începutul domniei sale, în anii 336—335 î.e.n.¹¹, dar numai pentru scurtă vreme¹². În următorii ani avem știri despre alți doi strategii, Memon¹³ și Zopyrion, a căror guvernare este controversată, datorită izvoarelor puține și fragmentare, care se contrazic.

Astfel, Trogus Pompeius, autorul primei istorii universale în limba latină¹⁴, scrise în ultimii ani î.e.n.¹⁵, se ocupase de faptele lui

⁴ Vezi F. R. Wüst, *Philipp II von Makedonien und Griechenland in den Jahren von 346 bis 338*, München, 1938, pp. 102—104.

⁵ Chiar dacă vor mai fi necesare lupte pentru consolidarea stăpînirii macedonene și după această dată, ca cele purtate la sfîrșitul anului 340 sub conducerea lui Antipater și Parmenion. Cf. Teopomp frag. 217 și Polyainos IV, 4, 1.

⁶ Cf. Strabon VII, 331 frg. 33 și 35.

⁷ Nu putem ști dacă aceasta s-a întîmplat în momentul cuceririi, în 342/341 sau cel tîrziu în 339 cînd Filip părăsește definitiv Tracia, după înfrîngerea lui Ateas, și se retrage în Macedonia, pentru a se îndrepta apoi împotriva Greciei.

⁸ Pentru toată instituția vezi Bengtson, *Str.* I, p. 38 și urm.

⁹ F. Hampl, *Der König von Makedonien*, Leipzig, 1934, p. 42.

¹⁰ Despre personaj vezi Berve, *Alex.* II, p. 16, nr. 37.

¹¹ Bengtson, *Str.* II, p. 403.

¹² Pînă după bătălia de la Grancios, din iunie 334 (cf. Arian, *Anab.*, I, 17, 1 și 25, 2).

¹³ Cf. infra nota 27 și Berve, *Alex.* II, p. 254, nr. 499.

¹⁴ *Historiae Philippicae* în 44 de cărți.

¹⁵ Avînd în vedere că ultimul eveniment menționat (XLIV, 5, 8) are loc în anul 19 î.e.n. și că Hyginus a folosit-o deja în *Exemplele* sale care au fost scrise în anul 2 î.e.n.

Alexandru cel Mare în cărțile XI și XII ale operei sale. Din lucrarea aceasta nu s-a păstrat, în mod regretabil, decât un fel de scurte rezumate sau de tablă de materii mai amănunțită, așa zisele *Prologuri*, întocmite la o dată pe care nu o cunoaștem, probabil în sec. III e.n.¹⁶.

Un anume Iustinus a făcut, probabil la începutul sec. II î.e.n.¹⁷, un extras, în care însă nu a selecționat numai faptele importante și nici nu le-a acordat importanța pe care o aveau în economia originalului; ci a urmărit să ofere cititorilor ceea ce credea el că poate să-i intereseze, vrînd să-i instruiască și să-i desfete. În felul acesta ne sînt prezentate foarte multe anecdote¹⁸ și legende, alături de știri prețioase¹⁹ care nu se găsesc la alți autori.

În cartea XII a lui Trogus Pompeius erau cuprinse²⁰: „Luptele lui Alexandru cel Mare din Bactria și din India pînă la moartea acestuia, iar într-o digresiune erau povestite faptele săvîrșite de guvernatorul său Antipatros în Grecia, de către Archidamus, regele lacedemonienilor, și de către Alexandru Molosul în Italia, unde amîndoi au fost distruși împreună cu armatele lor. Au fost adăugate la acestea originile italice ale apulilor, lucanilor, samniților, sabinilor și cum a pierit în Pont Zopyrion cu armata sa“.

Din materialul ultimei digresiuni a lui Trogus nu s-a păstrat la Justin²¹ decât datele esențiale despre Zopyrion și anume: „În timp ce se petreceau acestea [după moartea lui Darius III] îi sînt remise (lui Alexandru) scrisori din Macedonia, de la Antipatros, în care i se aduceau la cunoștință războiul din Grecia al regelui spartan Agis, cel

¹⁶ Pentru o dată tîrzie s-a pronunțat de curînd și L. Ferrero, *Struttura e metodo dell'Epitome di Giustino*, Torino, 1957, p. 16.

¹⁷ W. Kroll, RE X, s.v. col. 958.

¹⁸ Kroll, *op. cit.*, 956; G. Forni, *Valore storico e fonti di Pompeo*, Urbino, 1958, p. 126.

¹⁹ Printre care se numără și unele informații despre istoria țării noastre. Cf. *Ist. Rom.* p. LVIII și *Izv. ist. Rom.*, p. 351—361.

²⁰ Prol. XII: Duodecimo volumine continentur Alexandri Magni bella Bactriana et Indica usque ad interitum eius, dictaeque in excessu res a praefecto eius Antipatro in Grecia gestae, et ab Archidamo, rege Lacedemoniorum, Molossoque Alexandro in Italia, quorum ibi est uterque cum exercitu deletus. Additae his origines Italicae Apulorum, Lucanorum Samnitorum, Sabinorum et ut Zopyrion in Ponto cum exercitu perit.

²¹ XII, 1, 4 Dum haec aguntur, epistolae Antipatri a Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Spartanorum, in Grecia, bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia, bellum Zopyrionis, praefecti eius in Scythia continebatur. 5. Quibus varie adfectus, plus tamen laetitiae, cognitis mortibus duorum aemulorum regum quam doloris amissi cum Zopyrione exercitus cepit... 7... dux huius belli Agis... 2.1. Porro Alexander, rex Epiri, in Italiam... profectus... 16. Dum haec in Italia aguntur, Zopyrion quoque, praefectus Ponti, ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato XXX milium exercitu, Scythis bellum intulit, 17. caesusque cum omnibus copiis poenas temere inlati belli genti innoxiae, luit. 3.1 Haec cum nuntiata in Parthia Alexandro essent. Cf. *Izv. Rom.*, p. 354.

din Italia al regelui Alexandru al Epirului, cel din Sciția al guvernatorului său Zopyrion. 5. Veștile acestea l-au impresionat (pe Alexandru) în chip diferit; totuși mai mare a fost bucuria resimțită la auzul morții celor doi regi, rivali ai săi, decât durerea pricinuită de pierderea armatei lui Zopyrion...7...conducătorul acestui război a fost Agis... 2.1. Iar Alexandru, regele Epirului, a plecat în Italia...16. În timp ce se întâmplau acestea în Italia, Zopyrion pe care Alexandru cel Mare îl lăsase guvernator al Pontului, socoti că trîndăvește, dacă nu înfăptuiește și el ceva, strînse 30 000 de oșteni și porni cu război împotriva sciților. 17. A fost însă omorît cu întreaga armată, ispășind astfel vina de a fi pornit necugetat un război împotriva unui neam care nu-i făcuse nici un rău. 3.1. Acestea i s-au anunțat lui Alexandru pe cînd se afla în Parția...“

Reiese deci că Alexandru a aflat în vara anului 330 despre dezastrele lui Zopyrion!

Aceste știri au fost preluate de Orosius²², despre care se știe că se mulțumește să rezume și să parafrazeze pe Iustinus²³, așa că nu ne poate oferi nici un element cu adevărat nou.

În schimb un alt autor târziu, Macrobius²⁴, confirmă parțial și totodată completează cele afirmate de Iustin, cînd pune: „Locuitorii orașului Borysthene, în timpul asediului întreprins de Zopyrion, au putut să-i reziste dușmanului datorită eliberării sclavilor, atordării cetățeniei străinilor și iertării²⁵ datoriiilor“.

Informațiile lui Trogus-Iustinus și ale lui Macrobius sînt însă contrazise de relatarea lui Curtius Rufus, istoricul lui Alexandru cel Mare de la începutul imperiului roman. Acesta, după ce relatează întoarcerea cuceritorului macedonean din India și oprirea sa în vechiul oraș persan Pasargadai, la începutul anului 324 î.e.n. menționează la X,1,43: „Cam în același timp (Alexandru) a primit o scrisoare de la Coenus, cu privire la cele întîmplate în Europa și Asia, în timpul în care el supusese India. 44. În cursul unei expediții împotriva geților, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese zdrobit cu toată oastea în timpul unei furtuni mari și puternice, iscate pe neașteptate. 45. Cînd a aflat

²² Adv. pag. III, 18,1... tunc etiam Hagidis Spartanorum regis Epiri in Lucania, Zopyrionis praefecti in Scythia gerebatur... 4. Zopyrion vero praefectus Ponti adunato triginta milium exercitu Scythis bellum inferre ausus et usque ad interneconem caesus funditus cum omnibus copiis suis abrasus est. 5. Igitur Alexander Magnus post Darii mortem...

²³ Acesta este de altfel unul dintre cele mai folosite izvoare ale lui Orosius, venind imediat după Titus Livius, Eusebius-Hieronymus și Bibleie.

²⁴ Sat. I, 11, 33. Borysthenitae, obpugnante Zopyrione, servis liberatis datae civitate peregrinis et factis tabulis novis hostem sustinere potuerunt.

²⁵ Ipoteza lui B. V. Farmakovskii, *Raskopki v Olbii v 1925* în Soob. gos. akad. ist. mat. kult. I (1926), 199 no. 1, după care ar fi vorba de noi liste de cetățeni pentru barbarii autohtoni, a fost respinsă, deoarece această traducere a lui „novae tabulae“ era inacceptabilă.

de acest dezastru, Seuthes [III] i-a așîțat la răscoala pe concetățenii săi odriși. Tracia era aproape pierdută²⁶ xxx“.

În sprijinul indirect al versiunii lui Curtius Rufus vine — cel puțin la prima vedere — revolta guvernatorului Traciei din anul 331 î.e.n., povestită de Diodor din Sicilia la XVII, 62,5 și 63,1: „Pe greci îi îndemna la secesiune și răscoala de curînd izbucnită în Tracia. Căci Memnon, strategul numit al Traciei, avînd o mare forță armată și multă îndrăzneală, i-a așîțat pe barbari și s-a ridicat împotriva lui Alexandru. Strîngînd în scurtă vreme multă armată și-a dat pe față intenția de a duce un război. De aceea, Antipatros, strîngîndu-și toate forțele militare, a trecut prin Macedonia spre Tracia și a dus război împotriva lui Memnon... Antipatros aflînd de grecii care se strînseseră, a pus capăt războiului din Tracia, așa cum s-a putut, și a venit în Peloponez cu toată armata²⁷...“

Relatînd același eveniment istoric — nu lipsit de importanță — la două date diferite și punîndu-l în seama a două neamuri diferite, izvoarele antice au oferit istoricilor moderni numeroase posibilități de interpretare, de care aceștia au și făcut uz. Într-adevăr, de peste o sută de ani, de cînd Droysen a descoperit „elenismul“, au fost emise aproape toate ipotezele care pot rezulta din combinarea a patru termeni diferiți. Numai că, dintre cercetătorii care s-au ocupat de problema în discuție, sau măcar și-au exprimat părerea în treacăt, nici unul — cu o singură excepție, după știința mea — n-a pornit de la o analiză a izvoarelor. Toți au ales una sau alta dintre ipotezele posibile, în funcție de ideea apriorică pe care și-o făcuseră despre evenimentele respective, sau de nevoia sprijinirii unor teorii mai vechi ale lor despre realități istorice conexe.

Majoritatea au preluat teoriile altora, fără a le discuta, încredințîndu-se în autoritatea antecesorilor. Puținele observații, sau mai de grabă părerile emise despre izvoare, erau de obicei superficiale și subiective.

Droysen s-a pronunțat²⁸ pentru versiunea lui Iustinus, socotind că sciții au fost aceia care în anul 330 î.e.n. au distrus armata lui Zopyrion, iar relatarea lui Curtius Rufus plasează evenimentele mai tîrziu datorită unor nevoi de compoziție artistice. Această inter-

²⁶ X, 1, 43 Isdem fere diebus litteras a Coeno acceptis de rebus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam subegit. 44. Zopyrio, Thraciae praepositus, cum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procelisque subito coortis, cum toto exercitu oppressus erat. 45. Qua cognita clade Seuthos Odrysas populares suos, ad defectionem compulerat. Amissa propemdom Thracia + + + Cf. *Izv. ist. Rom.*, p. 365.

²⁷ Diodor XVII, 62,5. Προεκαλέσατο δὲ πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοὺς Ἑλληνας καὶ οἱ περὶ τὴν Θράκην νεωτεριστὸς κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς γενομένους. Μέμνων γὰρ ὁ καθιστάμενος στρατηγὸς τῆς Θράκης, ἔχων δύναμιν, καὶ φρονήματος ὦν πλήρης, ἀνείσασε μὲ τούς βαρβάρους ἀποστάτης δὲ γενόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ταχὺ μεγάλῃς δυνάμειος κυριεύσας, φανερώς ἀπεκαλύψατο πρὸς τὸν πόλεμον, διόπερ Ἀντίπατρος πᾶσαν ἀναλαβὸν τὴν δύναμιν, προσῆλθε διὰ Μακεδονίας εἰς Θράκην, καὶ διεπολέμει πρὸς τὸν Μέμνονα . . . 63. 1. Ἀντίπατρος δὲ πυθόμενος τὴν τῶν Ἑλλήνων συνδρομήν, τὸν μὲν ἐν τῇ Θράκῃ πόλεμον, ὥς ποτ' ἦν δύνατον, διέλυσεν, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἦκε.

²⁸ *Hell.*, p. 250—251.

pretare a fost acceptată²⁹ apoi de cercetători ca V. V. Latîșev³⁰, A. Höck³¹, E. H. Minns³², F. Geyer³³, S. A. Jebelev³⁴, singurul care a încercat să analizeze izvoarele, E. Diehl³⁵, M. Rostovțev³⁶, B. F. Gaidukevici³⁷ și T. Zawadzki³⁸.

Un alt grup de istorici au dat crezare lui Curtius Rufus și au apreciat că geții au fost aceia care l-au învins pe Zopyrion, în anii 326 — 325 î.e.n., începînd cu K. Müllenhoff³⁹ și continuînd cu J. Kaerst⁴⁰, V. Pârvan⁴¹, care admite și o soluție mixtă (vezi mai jos), A. Alföldi⁴², R. Vulpe⁴³, R. Werner⁴⁴ și Vl. Iliescu⁴⁵.

Autori nu mai puțin iluștrii au ales datarea lui Curtius Rufus, dar naționalitatea lui Iustinus, stabilind atacul sciților împotriva lui Zopyrion în anii 326—325 î.e.n. Printre ei se numără J. Beloch⁴⁶, H. Berve⁴⁷, F. Miltner⁴⁸, W. Tarn⁴⁹, H. Bengtson⁵⁰, G. Glotz⁵¹, și D. Pippidi⁵².

A. Schäfer, în schimb, a optat⁵³ pentru data lui Iustinus și neamul indicat de Curtius Rufus, astfel încît la el geții sînt aceia care distrug pe Zopyrion în 331 î.e.n.

Pentru o dată tîrzie — după Curtius Rufus — a pledat și chiar cu oarecare argumente și B. Niese⁵⁴, numai că nu s-a putut decide

²⁹ Cu unica deosebire că unii autori au optat pentru anul 331 !

³⁰ *Isledovanie ob istorii i gosudarstvennom stroe gorodu Olbii*, Petersburg, 1887, p. 63 urm. și *Scythica et Caucasica*, II, Petersburg, 1904, p. 392.

³¹ *Das Odrystenreich in Thrakien*, în „Hermes“ XXVI (1891), p. 109.

³² *Scythians et Greeks*, Cambridge, 1913, p. 459 urm.

³³ RE XIV s.v. *Lysimachos*, col. 2.

³⁴ *Milet i Olbia*, în „Izv. Ak. Nauk SSSR“ VII Seria, Otd. Gum. Nauk, nr. 6, 1929, p. 427—435, reluat în *Severnoe Pricernomorie*, Moscova-Leningrad, 1953.

³⁵ RE XVII s.v. *Olbia* nr. 4, col. 2422.

³⁶ *The Social and Economic History of the Hellenistic World*², Oxford 1959, I, p. 161 și III, p. 1351.

³⁷ *Anticinie goroda Severnogo Pricernomoria*, Moscova, 1955, p. 49—50.

³⁸ Majewski-Parnicki-Pudeloko-Zawadzki-Wasowiczowna, *Olbia, Teksty zrodowe i badania archeologiczne*, Varșovia, 1957, p. 81.

³⁹ *Deutsche Altertumskunde*², Berlin, 1906, III, p. 138 urm.

⁴⁰ *Hell.*, p. 411.

⁴¹ *Getica*, București, 1926, p. 49—50.

⁴² *Cambr. Anc. Hist.* XI², 1954, p. 81.

⁴³ *Hist. Dobr.*, p. 78 și 411.

⁴⁴ *Abriss der Geschichte antiker Randkulturen*, München, 1961, p. 124.

⁴⁵ *Izv. ist. Rom.*, p. 355, n. 16.

⁴⁶ *Gr. Gesch.* ², 1925, IV, 1, p. 44—45.

⁴⁷ *Alex. II*, p. 164, nr. 349.

⁴⁸ *Klio* XXVI (1933), p. 42 și urm.

⁴⁹ *Cambr. Anc. Hist.* VI² 1953, p. 394, 464 și *Alexander the Great*, Cambridge, 1948—1950 I, p. 71 ; II, p. 326 urm.

⁵⁰ *Str.* I, p. 40—41 ; II, p. 403 și *Neues zur Geschichte des Hellenismus in Thrakien*, în „Historia“ XI (1962), p. 19.

⁵¹ *Hist. gr.*, Paris, 1938, IV, 1, p. 188—189.

⁵² *Contr.*, p. 153—155 și *Ist. Dobr.*, p. 196—197.

⁵³ *Demosth. u. seine Zeit*², Leipzig, 1887, III, p. 200.

⁵⁴ *Gesch. d. Gr. u. Mak. St. seit der Schlacht bei Chaironeia*, I, 1892, Gotha p. 171 ; 407 ; 498—500.

pentru populația care s-a războit cu Zopyrion și atunci a admis și posibilitatea ca ambele neamuri citate de izvoare — sciții și geții — să fi colaborat la înfrângerea lui Zopyrion. Către această posibilitate pare să fi înclinat și Pârvan⁵⁵.

În sfârșit, o interpretare care să nu contrazică și să nu elimine nici unul dintre izvoarele contradictorii, ci dimpotrivă să le pună de acord, a fost de curînd oferită de Al. Suceveanu⁵⁶. Conform acesteia, Iustinus și Curtius Rufus nu se contrazic, ci se întregesc unul pe celălalt, fiindcă au înregistrat evenimente deosebite. Astfel, mai întîi Zopyrion ar fi asediat Olbia și ar fi fost învins de sciți, iar apoi a căzut în lupta împotriva geților.

Un istoric care nu s-a putut decide și a rămas în dilema creată de cele două izvoare a fost B. Lenk⁵⁷, care prezintă ambele posibilități cu consecințele respective, fără a se pronunța pentru una din ele!

În fața acestei multitudini de ipoteze și soluții propuse și acceptate de istorici de mare renume sau cel puțin de buni cunoscători ai perioadei și regiunii în discuție, nu există altă posibilitate de alegere a soluției juste, decît discutarea critică a argumentelor aduse de diferiții autori, urmată de o analiză amănunțită și complexă a tuturor datelor oferite de izvoare, pentru a se încerca eliminarea elementelor greșite ale acestora și menținerea celor sigure sau probabile.

În prealabil însă trebuie văzut care este raportul dintre cele trei izvoare principale (Iustinus — Curtius Rufus — Diodor) de unde provin informațiile lor și care sînt limitele acestora.

Dacă facem abstracție de direcția panegirică, care duce la crearea mitului despre Alexandru, ale cărui legende se vor reflecta în cele din urmă în Alexandrie, tradiția istorică despre Alexandru cel Mare distinge⁵⁸ două curente: unul „oficial“, pe care îl putem numi și „științific“, reprezentat de Ptolemeu, fiul lui Lagos și altul „vulgar“ sau „romanzat“, în persoana lui Kleitarchos din Alexandria. Niciuna dintre operele acestor istorici nu s-au păstrat. În schimb ele au fost folosite de autori tîrzii, din epoca romană.

Astfel Arian în a sa *Anabasis* urmează⁵⁹ pe Ptolomeu și pe Aristobul, avînd preferință pentru primul⁶⁰, iar Diodor din Sicilia, în cartea a 17-a, Trogius Pompeius în cărțile 11 și 12 și Curtius Rufus în *Faptele lui Alexandru*, se ghidează⁶¹ după Kleitarchos. Aceasta însă nu înseamnă că la Arian nu întîlnim și elemente ale versiunii „vulgare“, fie că le combate cu autoritatea⁶² lui Aristobul, fie că le înșiră⁶³ alături de cele două surse principale ale sale.

⁵⁵ *Op. cit.*, p. 730.

⁵⁶ *O ipoteză despre Zopyrion*, în SCIV XVII (1967), 4, p. 634—644.

⁵⁷ RE VI A, s.v. Thrake, col. 429—431.

⁵⁸ Bengtson, *Gr. Gesch.*, p. 319—322.

⁵⁹ *Pref.* 1; V, 7, 1; VII, 15, 6.

⁶⁰ Ca de ex. V, 14, 3—5.

⁶¹ F. Jacoby, RE XI s.v. Kleitarchos, col. 630 și *Gr. Hist.*, p. 336.

⁶² IV, 13, 5; VII, 22, 4—5.

⁶³ IV, 14, 1—2; VI, 11, 5.

Deși izvoarele care ne interesează urmează toate versiunea „vulgară“ a tradiției istorice despre Alexandru, există totuși deosebiri între ele datorită nu numai caracterului specific al fiecăruia, dar și filierei prin care au primit știrile lor.

Diodor redă cel mai fidel⁶⁴ pe Kleitarchos, fiindcă îl excerptează în mod nemijlocit⁶⁵.

Curtius Rufus se apropie de Diodor, cu care are numeroase concordanțe⁶⁶, uneori chiar literale, deși se pare⁶⁷ că el, ca de altfel și Trogus Pompeius, nu l-au cunoscut pe Kleitarchos decât prin intermediul unei prelucrări. De aceea întâlnim la el și un material care nu provine de la Kleitarchos, lucru constatat mai ales atunci când faptele respective coincid cu știrile întâlnite la Plutarh, care nu l-a folosit pe Kleitarchos⁶⁸. Mai există la Curtius Rufus și o contaminare a fondului „vulgar“ cu tradiția reprezentată de Arian, ceea ce duce la o retușare⁶⁹ a caracterului romanesc al primei tradiții.

Trogus Pompeius, respectiv Iustinus, este foarte apropiat de Curtius Rufus, deși există indicii — cu toată existența unui intermediar între el și Kleitarchos — că s-ar apropia mai mult de tradiția mai veche, fiind astfel lipsit de contaminările mai noi ale lui Curtius⁷⁰.

Unul dintre primii care a pledat pentru acreditarea versiunii lui Curtius Rufus a fost Niese⁷¹. Argumentul său împotriva datării lui Justin constă în absența mențiunii lui Zopyrion în discursurile lui Eschines și Demostene pentru și împotriva lui Ktesiphon. Pe lângă faptul că „tăcerea“ nu este un argument, în cazul de față nu este neobișnuită. Dacă pe oratorii anului 330 î.e.n., când a fost pronunțat „Discursul coroanei“ la Atena, nu i-a interesat defecțiunea lui Memnon, guvernatorul Traciei, care se ridicase împotriva lui Antipatros, dușmanul grecilor și al lui Demostene, cum era să-i preocupe un eveniment din Sciția? Tot în sprijinul lui Curtius Rufus, Beloch⁷² urmat de Tarn⁷³, i-au atribuit lui Alexandru cel Mare intenția de a stabili o comunicație între cuceririle din Bactria și provincia Tracia, în care scop Zopyrion ar fi primit ordinul să cucerească regiunile din nordul Mării Negre, pe unde urma să se facă legătura. Ca dovadă este adusă informația lui Arian⁷⁴, după care Pharasmanes, regele Choresmului i-ar fi propus

⁶⁴ Încercarea lui M. I. Fontana, *11 problema delle fonti per il XVII libro di Diodoro Siculo*, în „Kokalos“ I (1955), p. 155 urm., de a contesta acest fapt nu este convingătoare.

⁶⁵ Schwartz, RE V, s.v. Diodoros, col. 683—4 și *Gr. Gesch.*, p. 65—66; Jacoby, RE, XI, col. 631 și 638 și *Gr. Hist.*, p. 337 și 340.

⁶⁶ Vezi lista lor la Ed. Schwartz, RE IV s.v. Curtius Rufus, col. 1873—4 și *Gr. Gesch.*, p. 158—161.

⁶⁷ Jacoby, RE XI, col. 631 și 646 și *Gr. Hist.*, p. 337 și 344.

⁶⁸ Schwartz, RE IV, col. 1876 resp. p. 163.

⁶⁹ *Ibid.* col. 1877 resp. p. 165—6.

⁷⁰ *Ibid.* col. 1883—4 resp. p. 174—6.

⁷¹ Cf. nota 54.

⁷² Cf. nota 46.

⁷³ Cf. nota 49.

⁷⁴ IV, 15, 4.

lui Alexandru stabilirea comunicațiilor dintre Bactria și bazinul pontic în anul 328 î.e.n. Este însă cu totul de neînțeles cum s-a putut încetațeni această teorie, preluată și de alții cercetători, când izvoarele nu pledează pentru ea, ci dimpotrivă, o resping formal.

Același Arian spune în continuare⁷⁵: „Lui Pharasmanes, Alexandru îi mulțumi... spunându-i însă că deocamdată nu are intenția să pornească contra regiunilor pontice... După spusele lui Alexandru... dacă izbutea să supună și India... intenționa să se întoarcă în Grecia... de unde avea să pătrundă în Pontul Euxin... atunci avea să facă apel și la serviciile lui Pharasmanes“. La sfârșit, în ultima carte⁷⁶, Arian vorbește despre proiectele de viitor ale cuceritorului macedonean, după întoarcerea sa din India: „Alții scriu că de acolo după Libia și Cartagina Alexandru intenționa să ajungă la Pontul Euxin, apoi în Sciția și la lacul Meotic...“

Deci nu există nici un temei pentru un pretins ordin de cucerire al Sciției. Mai trebuie avut în vedere și faptul că toate acțiunile, cât de cât importante, Alexandru înțelegea să le săvârșească personal, cum o arată campaniile sale!

O altă concepție greșită, pe care au dezvoltat-o și au susținut-o adepții⁷⁷ cronologiei tirzii a lui Curtius Rufus, privește persoana lui Memnon, guvernatorul Traciei care se revoltase în anul 331 î.e.n. Pornind de la o informație⁷⁸ a lui Curtius Rufus, istoricii în cauză trag concluzia că este vorba despre guvernatorul Traciei, care și-ar fi păstrat funcția pînă în anul 326. Este adevărat că și Diodor (XVII, 95) pomeneste de ajutoare venite din Grecia, pe cînd Alexandru își instalase tabăra lîngă fluviul Akesines, fără însă a indica și numele comandantului. De aceea nu înseamnă că avem a face cu una și aceeași persoană, chiar dacă se vorbește de trupe din Tracia. Un exemplu instructiv în acest sens îl oferă și persoana lui Coenus, cel care ar fi comunicat știrea înfrîngerii lui Zopyrion în scrisoarea către Alexandru, la începutul anului 324. Or cu peste un an în urmă, înainte de sosirea lui Memnon, Curtius relatase⁷⁹ despre moartea lui Coenus! Cum era vorba despre unul dintre colaboratorii cei mai apropiați ai lui Alexandru — cel care exprimase refuzul macedonenilor de a continua expediția din India —, a cărui moarte este relatată tot atunci și de Arian⁸⁰, nimeni nu a bănuit că ar putea fi vorba despre două persoane diferite. Din această cauză editorii izvorului au contestat lecțiunea, iar unul dintre ei, Mützell⁸¹, a crezut că scrisoarea a fost trimisă ἀπὸ κοινού (de către consiliul ligii grecești), iar traducătorul ar fi transformat această expresie din originalul grec într-un nume propriu. De abia mai tîrziu s-a constatat că mai există un personaj

⁷⁵ IV, 15, 5—6.

⁷⁶ VII, 1, 3.

⁷⁷ Ca Beloch, Berve, Miltner și alții.

⁷⁸ IX, 3, 21. „Între timp [în toamna lui 326] Memnon adusese din Tracia întăriri compuse din cinci mii de călăreți și în afară de aceasta șapte mii de pedestrași din partea lui Harpalos“.

⁷⁹ IX, 3, 20, Cf. *Izv. ist. Rom.* p. 365, n. 7.

⁸⁰ VI, 2, 1.

⁸¹ Apud Droysen, *Hell.*, p. 251.

important cu același nume, care după moartea lui Alexandru va deveni satrap⁸² al Susiane!

Numai că acesta din urmă nu s-a manifestat nicăieri și de aceea nu poate avea nici o calitate ca să-i scrie lui Alexandru. De aceea Tarn⁸³ a și căutat, în ultima sa lucrare despre Alexandru, să-l elimine, susținând că la Iustin numele satrapului indică de fapt tot pe celebrul Coenus răposat, iar la Curtius — un anacronism evident — ar fi vorba despre o confuzie a autorului cu Antipatros, adevăratul autor al scrisorii către Alexandru.

De altfel noi nici nu știm dacă Memnon, guvernatorul Traciei, apărea în textul lui Curtius. Textul cărții a VI-a începe din mijlocul luptei de la Megalopolis, din anul 331 î.e.n., în care a căzut Agis III al Spartei. Deoarece la începutul cărții a V-a Curtius se scuză că nu relatează evenimentele din Europa, ca să nu întrerupă șirul întîmplărilor din Asia, legate de bătălia de la Arbela (sic!), s-a presupus că în cartea a VI-a începe cu relatarea acestora. De aceea a și fost confecționat un text de către Freinsheim, în care sînt pomenite evenimentele cunoscute din anul 331 î.e.n.: între acestea a fost trecut și episodul cu Memnon, după informația din Diodor. În felul acesta noi nu știm dacă Curtius a cunoscut persoana lui Memnon și dacă l-a socotit vrednic pe acesta de a fi inclus în lucrare. Și chiar și atunci se pune problema, dacă în anul 326 este menționat același personaj.

Dar în afară de problema menționării sau nementionării în izvoare a personajului, există dificultăți și mai serioase, de fond, în calea identificării celor doi Memnoni. Ca să explice neînlocuirea și menținerea unui guvernator rebel timp de cinci ani (331—326), Beloch, urmat de W. Otto⁸⁴ și alții⁸⁵, presupun că Memnon s-ar fi ridicat nu împotriva autorității macedonene și deci și a lui Alexandru ci numai împotriva lui Antipatros personal. Iar Miltner vrea să știe și motivul conflictului. După el Tracia ar fi fost scoasă de sub oblăduirea lui Antipatros, loțiitorul lui Alexandru în Europa, fapt pentru care izbucnește conflictul cu Memnon. Pentru a explica însă de ce Tracia va fi amintită ca făcînd parte tot din domeniul lui Antipatros, înaintea morții lui Alexandru, cînd Krateros este trimis⁸⁶ să preia locul lui Antipatros, Miltner presupune o reorganizare datorită înfringerii lui Zopyrion din 326/325 în cadrul căreia Tracia ar fi revenit lui Antipatros. Asemenea artificii, respinse deja la vremea lor⁸⁷ nu pot convinge pe nimeni. Afară de faptul că Alexandru îi dase mîna liberă lui Antipatros în Europa, nu este probabil ca un ordin formal de reorganizare, dat de Alexandru — în cazul în care ar fi fost preocupat de reorganizarea Europei în momentul acela — să nu fi fost executat!

⁸² Iust. XIII, 4, 14. Datele despre cei doi Coenus la Berve, *Alex. II*, n. 439 și 440. Dar pretinsul autor al scrierii putea fi un al treilea Coenus!

⁸³ *Op. cit.* II, p. 313—315.

⁸⁴ Apud Berve, *Alex. II*, p. 254, n. 1.

⁸⁵ Ca Bengtson, *Str. I*, p. 41 și Glotz, *op. cit.*

⁸⁶ Arian VII, 12, 4.

⁸⁷ Arian VIII, 12, 4.

⁸⁷ Bengtson, *Str. I*, p. 41.

În ceea ce privește durata guvernării îndelungate după rebeliune, Beloch consideră că Memnon a fost trimis cu prima ocazie în Asia! Numai că în intervalul de peste cinci ani au fost trimise în mai multe rânduri întăriri din Europa. Astfel la sfârșitul anului 331 sosește Amyntas⁸⁸ cu trupe din Macedonia, iar în toamna lui 330 sosesc unități din Grecia, Iliria — trimise chiar de Antipatros! —, Tessalia și Lidia. În anul 328 sînt trimiși⁹⁰ trei colaboratori ca să aducă trupe din Macedonia, dar nu se știe cînd s-au întors. Pe unul dintre ei, cu numele Menidas, îl întîlnim, pe cît se pare⁹¹, la Babilon înaintea morții lui Alexandru. Și așa precum ne este menționată întoarcerea celor trei, probabil că au existat și alte transporturi de trupe din Europa, trecute sub tăcere de sursele fragmentare pe care le posedăm.

Din toate aceste considerente reiese că există foarte puțin șanse ca persoana comandantului Memnon să fie identică cu cea a guvernatorului Traciei și deci ca ultimul să fi rămas atîta timp după rebeliunea sa în postul important pe care-l ocupa. Aceasta înseamnă că în mod normal, imediat după bătălia de la Megalopolis, din vara sau toamna anului 331, Antipatros avea posibilitatea să înlocuiască pe guvernatorul rebel Memnon, indiferent dacă acesta mai rămînea apoi în viață sau nu.

Încercarea originală a lui Al. Suceveanu, de a împăca într-un mod foarte ingenios cele două tradiții istorice despre Zopyrion, nu este nici ea convingătoare, fiindcă se bazează pe presupuneri nedovedite și pe ipoteze improbabile. În primul rînd nu avem nici un indiciu că alături de strategia Traciei mai exista o unitate distinctă — chiar dacă n-ar fi fost vorba despre o strategie propriu-zisă — a Pontului, pe care s-o conducă în anii 331—330 Zopyrion. Ideea aceasta emisă de G. B. Posenti⁹² și reluată de Pârvan nu se menține prin nimic, deocamdată lipsind chiar și un început de dovadă. Titlul de „praefectus“, folosit de Iustin, desemnează un guvernator lăsat de rege și îl redă foarte bine pe cel de strateg, chiar mai bine decît „praepositus“, întîlnit la Curtius Rufus. De altfel și satrapii, a căror funcție corespundea cel mai bine celei de strateg, sînt desemnați tot prin același titlu, atît cei ai lui Darius⁹³, cît și mai tîrziu, în vremea lui Alexandru⁹⁴. Iar în prologul corespunzător al cărții XII, cînd se vorbește despre faptele strategului Antipatros în Grecia, i se spune tot „prefect“.

Pontul, care la Iustinus⁹⁵ poate însemna oricare din coastele Mării Negre, include în cazul de față și coastele Traciei, ale cărei guvernator era Zopyrion. Cel care a redactat prologurile, inclusiv al

⁸⁸ Arian, III, 16, 10.

⁸⁹ Curtius Rufus VI, 6, 35.

⁹⁰ Arian, IV, 18, 3.

⁹¹ Arian VII, 23, 1.

⁹² *Il re Lisimaco di Tracia*, Torino, 1901, p. 50.

⁹³ Iust. XI, 6, 15... praefectis Darei.

⁹⁴ Iust. XII, 14, 4... supplicia in praefectos devictarum nationum habita. Cf. alte ex. la O. Eichert, *Vollständiges Wörterbuch zur philippischen Geschichte des Justinus*, Hannover, 1882 [Hildesheim, 1967], s.v. p. 141.

⁹⁵ Cf. index s.v. (ed. Fr. Rühl, Leipzig, 1886, p. 299—300 sau ed. O. Seel, Leipzig, 1935, p. 359—360).

XII-lea, a relatat moartea lui Zopyrion în regiunea Mării Negre, adică în Pont. Trogus Pompeius, care, după cum vom vedea mai jos, avea o simpatie și deci un interes deosebit față de sciți, a redat probabil și detalii ale campaniei din Sciția, care a dus și la asedierea Olbiei. Epitomatorul lui, Iustinus, face de aceea mențiunea expresă că războiul a avut loc în Sciția. De aceea „moarte în Sciția“, în loc de „în Geția“, nu este alipită, cum crede Al. Suceveanu. Când Iustinus spune că Zopyrion „a fost lăsat de Alexandru ca prefect al Pontului“, lucrurile nu stau așa, ci înseamnă doar că Trogus sau Iustinus nu știau că pînă la Granicos, strateg al Traciei fusese Alexandru Lynkestis.

Jebelev are meritul de a fi încercat primul o analiză a surselor și de a se fi pronunțat pentru o soluție justă, după părerea noastră, în linii generale. Numai că analiza întreprinsă de el este incompletă, iar unele din argumentele și raționamentele sale nu sînt concludente sau chiar greșite.

Astfel greșește în aprecierea prologului XII. În primul rînd crede că numele regelui spartan Archidamos III a fost trecut aici printr-o confuzie în locul fiului său Agis III, eroul de la Megalopolis⁹⁶. Este aceiași eroare pe care o comite și Ferrero⁹⁷, care nici el nu observă că despre Archidamos se spune expres că a murit, ca și Alexandru al Epirului, în Italia. Faptul că acest eveniment a avut loc în anul 338 î.e.n., deci în afara cadrului cronologic al lui Alexandru cel Mare nu scade probabilitatea relatării. Modul de redactare al excursurilor lui Trogus Pompeius depășește de multe ori limitele temporale ale firului istoric central, de unde se întrerupe acțiunea. În cazul de față este vorba de luptele cetăților grecești din sudul Italiei cu populația autohtonă înconjurătoare, cu care ocazie sînt pomeniți cei doi regi care au căzut în luptele duse împotriva barbarilor. Faptul că Iustinus nu îl pomeneste pe Archidamos, ci numai pe Agis, nu este o dovadă, deoarece ultimul făcea parte din „faptele lui Antipatros în Grecia“, pe cînd primul nu oferise probabil o anecdotă amuzantă. Acesta de ex. este și cazul prologului XXXII, în care este menționat Burebista, pe cînd în epitoma apare numai anecdota despre regele Oroles, nemenționat însă în prolog⁹⁸. Jebelev manifestă neîncredere și față de economia cărții, așa cum apare în prolog. Excursul despre evenimentele din Europa, din care face parte și episodul Zopyrion, este plasat la sfîrșit, după moartea lui Alexandru cel Mare. Acesta este un lucru normal pentru cine este familiarizat cu opera lui Trogus-Iustinus. Epitoma însă plasează scurtele excerpte din digresiune la începutul cărții, ceea ce îl face pe Jebelev să creadă că aceasta este ordinea originală a lui Trogus Pompeius. Or este un lucru știut că prologurile sînt o copie „microscopică“ a operei originale, pe cînd epitoma lui Iustinus reprezintă o alegere subiectivă cu schimbări și greșeli inevitabile.

⁹⁶ Op. cit., p. 430.

⁹⁷ Op. cit., p. 62.

⁹⁸ Vezi VI Iliescu, *Rubobostes oder Burobostes? Zu Trog. Pomp. Prol. XXXII*, în „Studii Clasice“ X (1969), p. 115—122.

Lui Curtius Rufus Jebelev îi reproșează pe drept nemenționarea lui Alexandru Molosul — o dovadă a informației și a interesului mai limitat a acestuia în comparație cu Trogus —, dar greșește când socotește inexactă plasarea luptei⁹⁹ de la Megalopolis (VI, 1, 21), înaintea celei de la Arbela (sic!).

Despre Memnon se presupune că ar fi fost numit de Alexandru în 335, după campania de la Dunăre. Arian (cf. supra) afirmă însă în mod formal, că pînă după bătălia de la Granicos, strateg al Traciei a fost Alexandru Lynkestis.

Concluzia lui Jebelev este că Zopyrion a venit în locul lui Memnon după bătălia de la Megalopolis, cînd ultimul a fost probabil înlăturat. Lucrul acesta este posibil, dar mi se pare mai puțin probabil, deși sînt și eu de acord cu cronologia „timpurie“ a lui Trogus-Iustinus. Cum Alexandru a aflat de catastrofa din Sciția în vara lui 330, iar lupta de la Megalopolis a avut loc în vara sau toamna lui 331, timpul rămas pentru acțiunea lui Zopyrion, dacă se scade intervalul necesar pentru înlăturarea lui Memnon și transmiterea știrii, devine poate ceva cam scurt. Este drept că Jebelev, ca și alții înaintea lui, aduce în sprijinul părerii sale decretul atenian¹⁰⁰ în cinstea lui Rhebulas, fiul odridului Seuthes III, care se datează în 331/330 î.e.n. Reînnoirea vechilor legături¹⁰¹ ale odrisilor cu Atena n-a trebuit însă să coincidă sau chiar să preceadă revolta lui Seuthes. Ea putea să urmeze și ceva mai tîrziu.

Mai trebuie spus că ideea principală a articolului lui Jebelev după care restabilirea¹⁰² isopolitiei între Milet și Olbia, datată în aceiași ani, ar fi consecința și deci dovada asediului recent al lui Zopyrion, nu se impune. Într-adevăr nu există nici o legătură necesară sau măcar probabilă între cele două evenimente.

Dacă încercăm să desprindem indicațiile de netăgăduit sau cel puțin foarte probabile ale izvoarelor, constatăm următoarele:

Mărturia lui Macrobius, care provine probabil din alte surse decît tradiția alexandrină a lui Curtius și Trogus pledează pentru sciți, întărind indicațiile lui Trogus Pompeius. Acesta vorbește în trei locuri diferite¹⁰³ despre distrugerea lui Zopyrion de către sciți. Dar ceea ce dă o valoare și mai mare afirmațiilor sale este interesul deosebit pe care îl poartă¹⁰⁴ acestora, și care a făcut să fie singurul istoric, care să prezinte o istorie continuă a sciților și totodată să sublinieze înfrîn-

⁹⁹. Cum ultima a avut loc la 1-XI-331 iar prima în vara sau toamna aceiuași an (Berve, *Alex.* II, n. 15), afirmația lui Curtius este exactă.

¹⁰⁰. IG II², 349.

¹⁰¹. Vezi alianța încheiată de Ketriporis în iulie 356 (H. Bengtson, *Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700—338 v. Chr.*, München, 1962, n. 309, p. 281—284).

¹⁰². Syll. 3, 286.

¹⁰³. Și la II, 3, 4 și XXXVII, 3, 2. Cf. *Izv. ist. Rom.* p. 351 și 359.

¹⁰⁴. K. Trüdinger, *Studien zur Geschichte der griechisch-römischen Ethnographie*, Basel, 1918, p. 130—132; 144—145 și O. Seel, *Die praefatio des Trogus Pompeius*, Erlangen, 1955, p. 61.

gerea lui Zopyrion¹⁰⁵. De altfel realitățile istorice nu fac decât să-l confirme pe Trogus. Într-adevăr nu trebuie uitat că în anii aceia forța cea mai importantă și activă mai erau încă sciții¹⁰⁶, care cu câțiva ani în urmă formaseră un mare regat sub conducerea lui Ateas, și care și după înfrângerea acestuia de Filip II, în 339, vor continua să sprijine orașele grecești în lupta lor antimacedoneană pînă în timpul lui Lisimach.

Informațiile lui Curtius Rufus trezesc în general mai multă neîncredere, chiar de la început, datorită caracterului fragmentar al lucrării, din care lipsesc începutul, cărțile I, II și părți din cărțile V, VI, și X. Unul dintre pasajele cele mai prost păstrate îl reprezintă chiar cel care ne interesează și anume X, 1, 43—45. Înainte de știrea despre Zopyrion, ca și la sfîrșitul ei avem lacune în text.

Indicarea geților în locul sciților se datorește probabil faptului că, avînd informația despre strategul Traciei care a dus o companie în nord, Curtius a crezut că este vorba despre geți. Este de altfel singura mențiune a acestora în toată lucrarea. Oricare ar fi explicația confuziei lui Curtius, mărturia sa nu rezistă în fața lui Trogus și Macrobius corobați.

Mai complicată este problema cronologiei, unde prezența lui Memnon, atestată de Diodor, „consumă“, ca să spun așa, o parte a timpului lui Zopyrion în anul 331 î.e.n. Legarea înfrîngerii macedonene de revolta lui Seuthes III dă și ea — cel puțin la prima vedere — impresia unui reper cronologic mai serios. Dar prejudecata după care o astfel de acțiune era posibilă numai spre sfîrșitul domniei lui Alexandru, ca să nu aibă timp Antipatros să mai intervină și totodată să poată urma curînd și ciocnirea¹⁰⁷ cu Lisimah, nu mai este dominantă. Astăzi se știe — datorită și descoperirii orașului elenistic Seuthopolis în anii noștri — că avem de a face cu un suveran puternic¹⁰⁸, care a păstrat multă autonomie chiar și după pretinsa sa supunere din anul 313 î.e.n. și care a existat probabil în tot timpul domniei lui Alexandru, devreme ce în anul 330 î.e.n., cînd întretine¹⁰⁹ legături cu Atena, avea un fiu mare.

Revolta nefiind un eveniment bine stabilit și care nu mai este obligator la o dată tîrzie, dispare și aparența exactității lui Curtius. De altfel el era mult mai puțin preocupat de datarea evenimentelor decît Trogus sau Diodor. De aceea și întîlnim inexactități cronologice la el. Astfel chiar cu cîteva rînduri mai sus de pasajul cu Zopyrion se vorbește¹¹⁰ despre cruzimea lui Alexandru din anul 324 la Pasar-

¹⁰⁵ M. Rostovțev, *Skythien und der Bosphorus*, Berlin, 1931, p. 106 și 108.

¹⁰⁶ Cf. nota 1.

¹⁰⁷ Diodor XVIII, 15 și XIX, 8. Cf. *Izv. ist. Rom.*, p. 193 și 195.

¹⁰⁸ G. Mihailov, *Kăm istoriata na Trakiia prez IV-III v.pr.n.e.* în „Bul. Inst. Arch. Bulg.“ XIX (1955), p. 151—152 și H. Bengtson, op. cit. în „Historia“ XI (1962), p. 19.

¹⁰⁹ Cf. nota 100.

¹¹⁰ X, 1, 40.

gadai. Cu această ocazie se pomenește de arestarea lui Alexandru Lynkestis, care ar fi avut loc cu puțin timp înainte. În realitate aceasta se petrecuse¹¹¹ cu aproape nouă ani în urmă! O confuzie cronologică gravă, care ar putea explica mecanismul greșelii și în cazul lui Zopyrion este făcută și cu mișcarea lui Agis. Despre acesta se povestise la începutul cărții VI, după cum fusese anunțat la începutul cărții a V-a, și cu reiese și din descrierea păstrată a bătăliei de la Megalopolis, în primul capitol al cărții. Mai târziu însă¹¹² se relatează că Alexandru a aflat în anul 329 despre începutul acțiunii lui Agis — deja în curs în 332 — care încă nu fusese învins. Prin aceasta Curtius a relatat pentru a doua oară același eveniment, la un interval de câțiva ani.

Probabil că la fel s-a întâmplat și cu relatarea despre Zopyrion. Astfel prima oară ea a fost făcută împreună cu celelalte evenimente din Europa — inclusiv episodul Agis, la începutul cărții a VI-a, care nu s-a păstrat — iar după aceea a mai fost reluată pe scurt și la X, 1, 43.

Cronologia expediției lui Zopyrion la Trogus — Iustinus se prezintă în felul următor: În zlogul XII sînt înfățișate războaiele lui Alexandru din Bactria și India pînă la moartea marelui cuceritor, adică intervalul 330—323 î.e.n. Într-o digresiune sînt pomenite acțiunile lui Antipater din Grecia, ale regelui spartan Archidamus III și ale regelui Epirului Alexandru, în Italia. Cu această ocazie Trogus a făcut o nouă digresiune pentru a prezenta originea, respectiv începuturile dezvoltării italicilor din sudul și centrul peninsulei (apuli, lucani, samniți și sabini), încheind cartea cu o ultimă digresiune despre distrugerea armatei lui Zopyrion în regiunile pontice.

Evenimentele descrise în digresiuni nu mai coincid cronologic întru totul cu perioada relatată din viața lui Alexandru cel Mare. Căci dacă aceasta cuprindea anii 330—323 î.e.n., acțiunea italiană a regilor Archidamos III și Alexandru al Epirului a avut loc între anii 342—338 respectiv 334—330 î.e.n., cînd aceștia au fost chemați în ajutor de grecii din sudul Italiei împotriva populațiilor italice. Iar acțiunea lui Antipatros, cum reiese și din fraza păstrată la Iustin (XII, I, 4), se referea la lupta împotriva regelui spartan Agis III, terminată prin celebra bătălie de la Megalopolis din anul 331 î.e.n. Cît privește istoria italicilor, prezentată în ultima, sau mai exact în penultima digresiune, aceasta va cuprinde prin forța lucrurilor evenimente mult mai vechi și în orice caz anterioare anilor 338 î.e.n., cînd a fost învins și ucis¹¹³ Archidamos III la Mandonion, și 330 î.e.n., cînd a fost asasinat¹¹⁴ lângă Pandosia unchiul și cumnatul lui Alexandru cel Mare, regele Epirului cu același nume.

¹¹¹. Arian, *Anab.* I, 25, 1 și 10.

¹¹². VII, 4, 32: *Hic regi stativa habenti nuntiatum ex Graecia Peloponnesiorum Laconumque defectionem nondum enim victi erant, cum proficiscerentur tumultus eius principia nuntiatum — et alius praesens terror adfertur, Scythus... 39. Rex his quidem laetus, de Spartanis haudquaquam securus, magno, tamen animo defectum eorum tulit.*

¹¹³. Diodor, XVI, 63.

¹¹⁴. Eschines, 3, 242.

Din cele arătate reiese că evenimentele prezentate în digresiuni sînt anterioare faptelor lui Alexandru, relatate în prologul, respectiv și cartea, XII.

Informațiile despre Zopyrion, așa cum sînt ele plasate în rezumatul (prologul) din opera lui Trogus Pompeius, se pot referi și ele, în teorie, la orice an al domniei lui Alexandru. Numai rezumatul lui Iustin, care ne dă amănunte, chiar dacă nu prea multe, despre acțiunea strategului Traciei, permit o circumscriere cronologică mai exactă ca și o localizare mai precisă a dezastrului suferit de trupele macedonene. Într-adevăr situarea evenimentelor în Scitia, deci dincolo de Dunăre, este confirmată de știrea lui Macrobius, care ne arată că Zopyrion a asediat orașul Olbia, dar fără succes; de aici și probabilitatea ca armata să fi fost distrusă undeva la nord de Dunăre. Iar punerea în paralelă a expediției lui Zopyrion cu lupta antimacedoneană a regelui spartan Agis III (fine 333 — mijloc 331) și mai ales cu campania din Italia a lui Alexandru al Epirului (334—331/0) alături de relatarea respectivelor evenimente la începutul cărții XII — contrar originalului lui Trogus Pompeius — și pe lângă mențiunea expresă că știrile despre aceste lucruri i-au parvenit lui Alexandru pe cînd se găsea în Partia — deci în vara anului 330 î.e.n. — fac ca zona cronologică în care trebuie căutată ofensiva macedoneană la Dunărea de jos să se găsească spre sfîrșitul anilor treizeci ai sec. IV î.e.n.

Avînd în vedere, că în anul 331 î.e.n. are loc episodul Memnon, și că Alexandru află de toate întîmplările în vara anului 330, mi se pare mai probabilă plasarea expediției¹¹⁵ lui Zopyrion în anii 334—331, fără ca să exclud posibilitatea desfășurării ei¹¹⁶ în anii 331—330, deși intervalul de timp disponibil în această perioadă este mai scurt și evenimentul pare oarecum „înghesuit“.

În orice caz un lucru mi se pare sigur, și anume, că trebuie respinsă cronologia lui Curtius Rufus, din anii 326—325, și acceptată cea propusă implicit de Trogus-Iustinus, din anii 334—330 î.e.n.

ABREVIERI

- Bengston, *Gr. Gesch.* = H. Bengtson, *Griechische Geschichte*, ed. 3, München, 1965.
- Bengtson, *Str.* = H. Bengtson, *Die Strategie in der hellenistischen Zeit*, I-II, ed. 2, München 1964.
- Berve, *Alex.* = H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, I-II, München, 1926.
- Droysen, *Hell.* = J. G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus*, I, ed. 3, Tübingen 1952.
- Ist. Rom.* = *Istoria României* [Comitetul de redacție: acad. C. Daicoviciu, acad. E. Condurachi, I. Nestor, Gh. Ștefan], I, București, 1960.

¹¹⁵. Între sfîrșitul strategiei lui Alexandru Lynkestis și Memnon.

¹¹⁶. Între depunerea probabilă a rebelului Memnon și vestea dezastrului.

- Izv. Ist. Rom.* = *Izvoare privind istoria României* [Comitetul de redacție : Vl. Iliescu, V. C. Popescu, Gh. Ștefan], I, București, 1964.
- Jacoby, *Gr. Hist.* = F. Jacoby, *Griechische Historiker*, Stuttgart, 1956.
- Pippidi, *Ist. Dobr.* = D. Pippidi, *Din istoria Dobrogei, I, București, 1966.*
= D. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. 2, București, 1968.
- Schwartz, *Gr. Gesch.* = E. Schwartz, *Griechische Geschichtschreiber*, Leipzig, 1959.
- Vulpe, *Hist. Dobr.* = R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938.

LA CÂMPAGNE DU STRATEGUE MECÉDONIEN ZOPYRION SUR LE BAS DANUBE.

Résumé

L'auteur commence par l'énumération des solutions proposées — depuis Droysen jusqu'aujourd'hui — pour le problème assez controversé de la date exacte et de l'appartenance ethnique des tribus, qui ont vaincus le gouverneur macédonien Zopyrion, anéantissant du même temps l'armée entière de celui-ci. S'agissait-il des Scythes ou des Gètes et se passait-il en 331/0 ou en 326/5 av.n.è? A la suite d'une analyse approfondie et complexe des sources et des arguments apportés par les savants, l'auteur se prononce en faveur de la tradition rapportée par Trogus-Justin (Prol. XII et XII, 1,4 ; 2, 16—17 ; 3,1) — renforcée par Macrobius I, 1, 33 — c'est à dire les Scythes dans les années 334/0 et contre les Gètes de Quinte-Curce en 326/5. De cette façon est rejetée aussi l'hypothèse célèbre, mais insoutenable de Tarn, selon laquelle Alexandre le Grand aurait essayé de relier l'Europe à l'Asie par les steppes du nord de la Mer Noire.

DER FELDUZG DES MAKEDONISCHEN STRATEGEN ZOPYRION AN DER UNTEREN DONAU

Zusammenfassung

Vorerst werden alle vorgeschlagenen Lösungen — seit den Tagen Droysens angefangen bis in die Gegenwart — in der vielumstrittenen Frage des genauen Zeitpunktes und der völkischen Zugehörigkeit der Stämme, welche den makedonischen Statthalter Trakiens besiegt und sein ganzes Heer vernichtet haben, aufgezählt. Waren es die Skythen oder die Geten und geschah es 331/0 oder 326/5 v.u.z. ? Anhand einer eingehenden und vielseitigen Erörterung, sowohl der Quellen als auch der von den Forschern vorgebrachten Beweise, entscheidet sich der Verfasser für die bei Trogus-Justinus (Prol. XII, u. XII, 1, 4 ; 2, 16—17 ; 3,1) erhaltene Überlieferung — erhärtet durch Macrobius (Sat. I, 1, 33) — und gegen Curtius Rufus (X, 1, 43), indem er sich für die Skythen und den Zeitraum 334/0 erklärt. Hiemit wird auch Tarn's berübbente aber unhaltbare Behauptung über den vermeintlichen Versuch Alexanders des Grossen, eine direkte Verbindung zwischen Europa und Asien, über die nordpontischen Steppen, herzustellen, zurückgewiesen.